

qui intelligit hanc esse servitutem, quando ex prædio meo non possem percipere aliam servitutem, nisi quod ibi continentur pecora, vel etiam quando percipio ex fundo fructus, vel fructus cultura pecorum, id est, bonum, per quos colitur fundus, propter quod habeo neccelle pecora appellare in fundum vicinum: & prædictis adde, quæ dixi in iii. precedenti, in 2. quæstione.

3. Tertiò * dubitatur, an ista servitus sit nominata, vel innominata. Ego alias dixi, remittendo me in titulo precedenti in 3. q. & idem dicas in 7. servitutib. sequentib.

4. Quartò * dubitatur qualiter uti debet quis hac servitutem: Dic quod non debet appelleri majorē numerū pecorum ad aquam, & si major numerus appelleretur: non in omnibus pecoribus, tunc prohibendum esse. Marcellus ait: quia pecora separari possunt, liceret Trebatius dicit universum pecus impunè prohibetur: quia junctum pecus ei pecori cui appulsum debetur, totum corruptum pecoris appulsum: ut l. i. §. Trebatius, & §. sequens. D. de aqua quotidiana, & astrea. Et sic ratio, quia in separabilibus utriusque a peccato non vitiatur, ut ibi, & l. se sponsus, §. generaliter, Digestis de donationibus inter virum, & uxorem, eum similiter.

5. Quintò * & ultimò dubitari potest, quæ actione agi debeat pro ista servitute, & quæ sint necessaria, ut competrat, & quomodo formetur libellus, & positiones, five capitula? Et btevit die, ut dictum est in titulo precedenti, quia que ibi dicta sunt, locum habere possunt etiam in ista servitute, & probatur, in lege i. §. si quis sui: D. de fonte, & hoc sentit Rotfr. in tit. de interactio de fonte resicem-

do, & ponit tanquam paria, servitutem pecoris ad aquam appulsum, & servitutem haustus aquæ, & similiter facit Specul. in tit. de poss. & propriet. §. priv. verfa. porro.

ADDITIO.

a. Utile. Utile per inutile non vitatur, l. i. §. pennit. & ibi Bart. in oper. & Dd. de verb. oblig. & l. hac confidissima, §. ex imperfetto 2. respns. Cod. de testam. i. fin. Ced. fam. erc. & in Laxiti, §. quoniam in 3. volum. Et ibi vide Bald. qui ponit 10: causus in quibus utile per inutile vitatur. D. si certi pet. & vide in l. seruum filij, §. antepenult. per Bart. de leg. i. & in l. qui testam. de lega. 2. & ibi gloss. in l. s. ita stipulatur, ad finem tit.

CAPUT IX.

De servitute juris pascendi.

- 1 Servitus juris pascendi quid propriæ sit.
- 2 Pecoris appellatione comprehenduntur omnes quadrupedes qua gemitum pascatur.
- 3 Pascha que dicantur.
- 4 Pascha quonplex sit.
- 5 Iuris pascendi servitus, an rustica, vel urbana existat.
- 6 Servitus juris pascendi qualiter acquiratur.
- 7 Fundo vendito, vel legato, an vindicantur vendita pascua quæ sunt, vel in aliis prædictis venditoris debentur.
- 8 Universitas alienus villa si rem non communere emerit ut iuris pascendi habetur, & aliquis de dicta villa sua prædia vendiderit,

au

- an veniat in dicta venditione ius pascendi, quod dictus vendor habebat.
9. Videlicet molendini per aliquem facta, quo casu etiam alterius molendini postea veniat: etiam in venditione de ea menio facta non sit.
10. Testes ubi plures quam duo haberi possint, duo de universitate non sufficienter.
11. Monachii singuli in causa sue universitatis testificari possint.
12. Testes examinatio in causa universitatis, pater pasci, si sentiat communum, & dicat quod non: an falsum dixisse intelligatur.
13. Statutum si sit in civitate, ut in tabulis pratis homines bestias ad pascendum intra terminos designatos tenere nequeant, & sic in certa prati parte pasci poterit, & in certa non: & quidam accusati fuerit, quod in dictis pratis bestias tenerit, nec fuerit dictum in accusatione intra terminos designatos, sed simpliciter probatum fuerit, an ex hoc condemnatio sequi valeat.
14. Statuti forma, si magnates non possint intrare palatum ante pulsationem campane sub certa pena, an condemnatio sequi possit, nisi intravimus explicitè probetur.
15. Creditor si hypothecari agat contra ipsum possessorem: & possessor confiscatur rem de bonis debitioris fuisse, sed negat fuisse obligacionis contractæ tempore, quid juris.
16. Tempus aliquod punctualiter ubiquecumque de substantia fuerit ad visitorian reportandum: illud tempus liquido, & punctualiter probari debet.
17. Servitum iuris pascendi quomodo
- quispam uis debet.
18. Servitus vel pascendi ius si in fundo alieno constituta fuerit, an cum omni pecore enjucunque generis pascere possit.
19. Servitus si de pecudibus simpliciter constituta sit, & repartitur pecudes nobiles, sicut sunt Verouenses, & ignobiles, sicut alie Italæ: an de omnibus indifferenter ipsa servitus constituta intelligatur.
20. Pascens cum pecoribus morbosist, seu pestiferis nullus nisi portat.
21. Infestis timor ubiquecumque fuerit etiam de civitate expulsio fieri poterit.
22. Pascendi iuri servitutem habens in alieno fundo, an ipsam servitutem dividere debet.
23. Pascendi iuri præter justitiam per tyrannum in predictis alieni aquitatum, an in Ecclesiastam transeat.
24. Pascendi ius quanto tempore prescribatur.
25. Iuris pascendi possessio, vel quasi servitus quomodo probatur.
26. Universitatis 10. vel 20. si aliquo numero tanto tempore usi fuerint, quod non exire membra in contrarium: an ipsi universitati jus questionis videatur.
27. Altius agentibus ultra eorum intentionem operari non debet.
28. Pascendi ius villa, vel universitatis competens, an per decem homines villa, vel universitatis probari possit.
29. In obligationibus facti obligatio ad intereste vent.
30. Animal qui in fundo reperit, in quo sibi iuris pascendi servitus debetur, an ipsum occidere possit, vel retineat, donec damnum recipiat quod dedit, vel donec cuius sit animal illud, cognoscatur.

A A a 3 51 Ser

31 Servitus juris pascendi quomodo amittatur.

32 In iis pascendi servitus pro certo pecudum numero si uero debetur, & ipso ampliari si uero fuerit, an propter hoc ipsa servitus amittatur.

33 Servitus juris pascendi cum certo pecudum genere, si uero debetur, & ipse cum alio genere servitum si uero fuerit, an propter hoc ipsa servitus amittatur.

34 Se. vitus juris pascendi, an perdatur si locus eo. viuitem debens per tyramon occupatus fuerit, qui illi patens n'is sit.

35 Pascua si aliquod commune emerit, & de communione unus vendiderit fundum suum proprium cum omni iure sibi pellant: an per hoc servitum, vel sa. tem ip'sum jus pascendi amissio videtur.

36 In iis pascendi pro servitute, qua actione id debet.

37 Alio que computat illi, in cuius fidu do contra servitum debitam quispiam pascitur.

38 Fundi, vel pecorum, vel temporis pascendi jus habens, an aliud cogere possit ad divisionem.

39 Communione slave nemo cogitur.

40 Prædicti servientis dominus an pasci loca, in quibus alteri servitum debet, & etiam ius pascendi put a pascua, & ligna ad culturam reducere in uiso domino prædicti dominici, cui juris pascendi servitus debetur.

41 Et è contra, an ille in hac servitu debetur invito fandi domino possit ad pascua restare, et statim meliora efficiuntur.

42 Prædicti servientis dominus sediuxerit pascendi ad culturam, puta ad leges, rives, proper quod pascua impediuntur ei, cui servitus

ju is pascendi debetur, an cogi possit ad reducendum predia ad pascua, siue tempore servitum impo situm erant, an vero ad interisse agi debetas.

43 Obligatio non faciendi, obligatio faciendi dicitur.

44 Actiones suas remittentibus regresci dandus non est.

45 Actiones in noxali emendatio damni est in obligacione, & datio damni pro noxa est in solutione.

46 Pascere in agro alieno, an quando licet?

47 Pascere in pascuis publicis, & privatibus, in quibus ipsa servitum imposita non est, an quando licet?

48 Animalia in pascuis dimisimus, an per illum possideatur qui id ibi dimisit.

49 Pastor si animalia per insidias loca ad pascendum conduxerit, & ea amiserit, an de culpa tenetur.

50 Pascui in possessione si quispiam fuerit: & eo certo anno tempore utatur, an per hoc suam possessio nem retineat.

Servitus * juris pascendi, est ejus pecoris pascendi in fundo alieno agri mei cafa: ut l. 1. paragrafo in prædictis, D. de seru. rustic. præd. & insitum, de servitute: paragraphus inter rusticorum, & l. qui servitardum, Paragraphus fin. de prescript. verb. & dixi esse ius quia servitutes sunt iura: ut insit. de seru. in princ. & l. 1. in princip. ff. de seru. rustic. præd. & l. hoc autem iura in princ. eod. ii. & l. 1. in prædictis. ff. de seru. rustic. præd.

Pecoris * etiam dixi: quia hoc non est generale & comprehendit omnes quadrupedes quæ gregatim pascuntur, legit. §. pecudib. ff. de legat. 3.

& instit. ad legem Aquil. in prin. & D. eod. l. 2. & quin lcx 12. Tabul. lo quebarunt de pastu pecoris ut dicitur leg. qui servitardum, §. fin. l. final. C. ad Aquil. & per hoc l. Iulianam, §. glans.

D. ad exhiben. l. si pecora pascenda.

C. de pâti. dixi pascendi quia hæ servitus locum habet in pecoribus pascendi, vel qua pascuntur: ut probatur in l. pecoris pascendi, D. de seru.

rust. pred. & in iuribus supra proxime allegatis. Dixi in fundo, qui si res meministi servit. l. in re commun. D. de seru. rust. pred. & l. ut frui. D. si superfruct. pet. & probatur in d. l. qui servitardum §. fin. Ultimo dixi: agi mei, quia si haberem fundum pro quo tenerem pecora pascenda, non posset esse tale ius pascendi, servitus pascendi realis seu pædialis, sed esset servitus personalis seu iuri personali: ut est text. cum gl. ordin. in verb. except. in l. si quis binas ades D. de usfruct. & text. cum gloss. & ibi Dd. in leg. pecoris, & noi. per gloss. & Dd. in l. pomona, D. de seru. & per text. gloss. Bart. & Dd. in l. Mela, §. fi. de alim. & lib. l. Circa quod vide quæ plene dixi in l. lib. in prim. post. diffin. seru. & ritul. de aqueduct. 2. quest.

3 Vila * diffinitione hujus servitutis juris pascendi, queritur primo quæ dicuntur pascua: Et dic, pascua sive saltus dicuntur loca ubi bestiæ pascuntur, l. sylla cedua, §. final. D. de verbis signific. & l. si diversio. §. plane, D. solum. mar. & l. 1. per tot. iuris. C. de pascuis publ. vel prælib. 11. & vide gloss. in d. §. plane. ubi dicitur, quæ pascua pecudum est definita, ut d. l. sylla cedua §. fin.

4 Quarto * secundo quotuplex est pascuum: Dic duplex. Nam quoddam est publicum, & quoddam privatum, ut probatur in rubr. per totum fin.

C. de paf. publ. vel pri. lib. 11. de pascuis publicis dicemus in 12. & ultim. quæst. princ.

Quarto tertio, * an servitus iurius pascendi sit rusticus vel urbana? dic inspicendum esse fundum, propter quem debetur jus pascendi: quoniam servitus judicatur rusticus vel urbana, pro ut est fundus, cui servitus debetur, ut nec glo. in vers. aream in l. 1. de seru. rust. pred. ideo fundus, propter quem debetur ista servitus, iusta not. per gloss. in l. pecoris, D. de servitus. rust. pred. & ea quæ dixi supra in 1. quæst. in fin. si est urbanus, est urbana: & si rusticus, est rusticus. posset enim esse quod in loco non esset abundantia terra, puta quod in aliquo castello tunc esset necessarium tenere pecora causa stercorendi fundum urbanum, in quo esset horrens pro usa familiarium in l. urbana prædi. cum ibi nor. per gloss. & Dd. ff. de verbis signific. circa quod vide quæ plene dixi in 1. lib. in 4. divis. servient. & per ea que dicuntur ibi declaratur ista quæstio.

Quarto * quarto quomodo acquiratur ista servitus? dic quod pluribus modis: prima institutione vel alia ultima voluntate, si jus pascendi relinquitur. argumen. Institut. de servitio. §. final. & de usfruct. §. primo. & l. usfructus pluribus modis, D. de usfruct. l. corruptionem in princip. C. eoden titul. cum similibus. Secundo pactionibus & stipulationibus vel contractibus, puta emptione, venditione, vel donatione: ut probatur Institut. de servit. §. penultimum, cum gloss. in veritate pactionibus, & stipulationibus de usfructu. Ita. §. sine refamento.

Sed * circa hoc dubitatur an vendito vel legato fundo videantur vendita pascua quæ sunt vel debentur in aliis prædictis venditoris: Et in hoc distingue

Aut pascua erant deputata ad usum fundi venditi, & cum eo uno nomine nuncupata, & tunc veniente etiam pascua non est casus, & tibi hoc notat Bart. in l. 8. s. Tyranna, ff. de fundo infrauct. Et probatus in l. testatrix, §. primo, ff. si servit, vend. facit, l. fin. in princip. cum notat, ff. de serv. urb. pred. & in dict. l. testatrix, in principio, in l. prima, cum ibi not. per gloss. & Bart. ff. de reb. dubius. Aut dicta pascua erant deputata ad usum fundi venditi, sed uno nomine non erant nuncupata; & tunc illa pascua fuerunt empta, quae erant deputata ad usum dicti fundi tantum, & idem per textum d. l. testatrix, §. primo: quia vendendo fundum simpliciter praesumitur vendidisse totum, & cum omni jure sibi spectante, nisi aliquid sit exceptuatum: ut l. qui tabernam, et alibi notat, ff. de contrahend. empt. & vendit. in l. 1. Cod. que res pignor. oblig. possent. & Bald. in l. 1. Cod. qui testament. facit. poss. & in l. si domus, & fin. ff. de legato. l. & in l. Titia testamentum. §. Lucas Titius, de legas. 2. & hoc intellige quando pascua, id est, ius pascendi debetur vendori in fundo alieno pro fundo vendito: quia nunc est proprius servitus: ut d. l. testatrix, §. fin. cum gloss. in vers. Legatorum, in fin. & idem quando pascua debentur in fundo universitatis: quia nunc etiam possent dicti servitus deicta unum ad universitatē vendendi fundum proprium, seu debita illi fundo: quia licet fundus in quo debetur ius pascendi, sit universitas, non tamen dicunt singulorum, l. in ianuam, §. Universitatis, ff. de rer. divis. & l. sed si bac, & Qui manuositritur, cum ibi not. ff. de in iis vocan. sed si vendens habetur ius compascendi in fundo communio, ista non potest dici proprie fuitus: quia res sua nomine levit, etiam communis, ut singulis, ut

solum tei venditæ, & non iuri etiam pascendi, per prædicta. Aut dicta pascua non erant deputata ad usum fundi venditi, nec eo nomine nuncupabantur cum fundo vendito: tunc aut pascua, sive ius pascendi, non debetari nisi illi qui habet certum numerum camporum 25. hinc eti quibusdam locis statutum: & tunc si quis vendiderit simpliciter fundum suum pro maiorum, camporum 25. etiam non videatur vendere pascua, iei. ius pascendum: quia illud ius non debet ex parte ex formis statuti, nisi habeat vigore emptio: quia in ea non est nominatus, l. in venditione in principio Digest. de contrahend. empti. nec vigore statuti: quia illud non loquitur, nisi in habentibus commodum bursale singulis mensibus, puta quando bestia hominum illius villa pascuntur gratis, & sine aliquo preio quod decut communitate: nam tunc licet nomen sit universitorum, tamen est etiam est singularis, u. l. sicut §. 1. ff. quod cuiusque univers. nom. & d. l. ianuam §. universitatis. Et idem dico, quando omnis utilitas perveniret ad universitatem, & ei potest dividetur iure singulari, eadem ratione. Sed Archid. & Roffred. 14. question. 2. c. 1. dicit, quod licet in causa universitatis constitutions de universitate admittantur: tamen non omni iisdem plena fiducia adhibetur: & si non faciunt plenum probationem, & inducunt Antonius de Burt, in cap. euan. nuncius extra, & testibus, qui dicit hec dicit in Archid. procedere quoad universitatem, non quoad Ecclesiam: quia res universitatis plus spectant ad singulos, quam res Ecclesie ad singulos. Et si vult Antonius de Burt, facere differentiam inter universitatem & Ecclesiam: quia differentia non placet Ioann. de Linol. in dict. cap. cum nuncias, ex quo commodum ita applicatur universitati in uno casu fecit in alio: nec magis spectat ad singulos in uno casu, quam in alio.

Vnde ipse dicit, quod ubi plures, 10 quam dui testes possunt haberi, duo de universitate non sufficerent: & hoc modo intelligatur dictum Archid. S. d. ubi non possunt haberi nisi duo, forte propter facti antiquitatem, tunc in subsidium facient dicto duorum testium, ex quo commodum venit applicandum universitati: facit in simili quod not. Bart. l. de misere, §. tormenta, D. de quest. Ego autem in hoc articulo quantum ad matrimonium iuri pascendi, puto alter esse dicendum ista distinguendo: Si queritur, an homines de universitate possint esse testes. Aut est quæstio inter homines de universitate: illi distinctè possunt in testimonio adhiberi, & deponere pro uno de universitate, & pro alio: quia tunc cessaret causa suspiciorum praesumatur testis in dubio diligere unum sicut aliud, ex quo conseruari inter eos esse par affl. eius, arg. l. non solam, §. de mo, & quod not. Bart. l. D. de riu mpt. & ita tenet Card. Zab. in c. cum nuncius §. fin. extra de testibus, & per hoc facit quod not. Bart. in l. extraneo, §. de questione, D. de quest. & l. qui testamentum, ad fin. D. de testament. pro hoc est textus cum gloss. magna in fin. 3. quest. 5. cap. consanguini, & gloss. & Dd. in cap. postremo de appellat. & quod not. Bald. in l. cum alienam, Cod. de lega. Aut est quælio inter homines aliquos de universitate & extraneum, & tunc alii de universitate possunt esse testes nisi sentirent aliquid commodum, vel sentirent possent: quia similis causam haberent, ut c. personas, cum ibi not. extra de testibus.

Aut non est quæstio inter homines de universitate, sed inter universitatem & extraneum: & tunc aut tractatus de jure pascendi competeat tantum universitati, ita quod utilitatis effectus in totum vel in partem venit etiam in singulos de universitate, principaleter: quia singuli depalite animalia sua & tunc non possunt recipi cari i. h. qui sunt de ipsa universitate: quia dicentes esse certes in facto proprio, l. omnibus, D. de testib. & l. nullus, Digest. cod. iuris. Idem quando utilitatis effectus principaliter competet universitati, & in consequentiis singulis de universitate, puta quia universitas locat pascua, & recipit precium, quod dividit postea, inter singulos, & ibidem eadem ratione, n. dixit, facit gloss. singulans, l. i. v. Dig. ad muni. & nota l. ex quacunque, Dig. si quis in ius voc. non je. quod est intelligendum, quando sunt singuli capaces illius utilitatis: alias secus, sicut contingit in causa monasterij: quia licet quandoque de bonis monasterij sicut portiones inter singulos monachos, ut c. insinuante extra, qui clerici, &c. dilecto, de prob. tamen non singuli monachi habent jus petendi illas portiones ut ibi not. quod habetur in cap. 2. de stat. mon. & c. edoceri de re scripto.

Et propterea * singuli monachi in causa sue universitatis potest certificari, & hoc videat tenere Card. Zab. ind. c. cum nuntius, qui facit differentiationem inter causam universitatis secularis, & Ecclesiasticae. Aut tractatur de jure pascendi, quod competit universitati tantum: quia nullo modo communicare cum singulis de universitate, nec inter eos dividitur: & tunc queritur, nonquid homines de illa universitate possint in testes admitti & examinati: dic quod sic, per l. in

tantum §. universitatis, Dig. de rerum div. & l. sed si hac, §. qui manumittitur, D. de ius voc. Aut quæcui, nonquid dictum corum faciat plenam fidem, & sic an sine dicti testis omni exceptione maiores? & in hoc ego tenerem opin. Archid. videlicet quod non facient plenam fidem, sed presumptionem inducant: quia negari non possit eos habere aliquam affectionem ad suam universitatem; quia communiter habere consueverunt, id est hoc presumere debemus, arg. l. certi conditionis, §. si nummos, D. si certi pet. & per id quod habetur per gloss. & D. in l. 1. c. de arbitrio. & ideo non sunt omni exceptione maiores, ex quo exceptio ista presumpta potest, si opponi, ut est gloss. not. in cap. 1. ver. ma. orei, extra de confus. & aff. & Infrist. de iniur. stipul. §. idem verborum. Nec facio differentiam absolutè inter universitatem Ecclesiasticam, & seculariem, sicut facere videtur Anton. de Burr. in d. cap. nuntius de testibus. Puto tamen, quod majorem presumptionem faciant, qui sunt de universitate Ecclesiastica, quam illi qui sunt de seculari, cum quia minus iurius habent personæ Ecclesiasticae: quia ius quod habent in universitate Ecclesiastica, non transmittunt ad heredes sicut faciunt laici juxta not. in capite presenti, de ord. in 6. cum si, tum quia persona religiosa, seu Ecclesiastica magis in dubio sunt dignæ, quam世俗的, arg. gloss. not. 70. dist. monach. in ver. examinari. Credo tamen si essent plures, fidem plenam facerent: quia hoc quod deficit in fide, supplet numerus: ut est gloss. not. ibili in l. 1. c. ejusdem quoque principis, in ver. numerus, D. de testibus, & pro hac gloss. l. in c. cum à nobis, & ibi Dd. extr. de testib. & text. cum gloss. in cap. cum causa que

text. quod quicunque transit per terram cum equo, potest equum suum satutare juxta viam; & pot. si etiam uti herba viridi, & sylva fine devestatione alicuius, & idem tenet Alber. de Rosa. in l. fin. Cod. ad l. Aquil. Pro hoc facit, quia de jute divino licet, cum est comedere uvas in agro alterius, sed non exportare, & colligere spicas, & non mittere falcum in messem alienam, de conse. dist. 5. discipulor. & plus dicit Bart. in l. 2. in fin. per illum text. Cod. de pacu. publ. vel priva. libro 10. quod milites Imperatores descendentes ad partes Tuscias possunt petere à Tusciis, ut assignent eis præstatia, in quibus possint eorum equos pascere: non tamen debent devastare præstatia, ut ibi. Sed contra prædicta opponitur, & videtur quod immo non licet in alieno pascere equum, etiam juxta viam, l. Quimus Muius, D. ad leg. Aquil. So. ille §. fina. in cap. 1. de pacem tenend. debet intelligi secundum Andre. de Ifern. ibi, quod ille qui pascet, non erat in agro, sed in via: unde se appropinquabat ad sepem separantem agrum à via: & recipiebat de herba, vel frondibus pendentibus supra viam: vel recipiebat de herba ex sylva ibi propinquâ juxta viam pro refectione equi sui sellir quod licet, dummodo sine damno faciat, & est ratio, quia sibi prodest, & alteri non nocet. D. de evict. l. in debitu in fin. Bed do. Jacob. de Alvar. in d. c. §. fin. dicir, quod licet ista letitia in se sit vera: tamen non videatur illi littera convenire, quia ille text. Paragapho fina. praefupponeat, quod transitus habeat per terram & non per viam. Item quia fatis modicam dubitationem habebat, idcirco alii legunt secundum eum, quod iste equitas pascet equum suum in agro juxta viam, quod licet, tū

BB b 2 quia

quia sibi prodest & alij non nocet; ut quia facit hoc ex necessitate, ac etiam quia iustè credebat dominum permis-
fum, si hoc fecerit, unde non dicitur delinqueret, ut not. Inj. de oblig. que ex delib. naf. & fortun. Item, quia licet huc videatur iuridicum, tamen cum istud sibi prodest, & alteri non nocet, & quia sibi suggerit, ut hoc admiratur, ut videmus in similitudine in l. in summa. §.
Item Varus. D. de aqua plus. arcen. &
ita not. gl. q. & hoc tenet 2. 3. q. 2. c.
fin. Sed circa prædicta communione
sum statuta, quo specialiter provi-
det, in quo loco, & in quo tempore
licetum sit pasciturale.

¶ Sed quid * si statutum est in civi-
tate, ut in talibus pratis homines non
possint tenere bestias ad pascendum
inf. terminos designatos, & sic in cer-
ta parte prati poterit pasci, & in certa
non: & quidam fuit accusatus, quod
tenuerat bestias in dictis pratis, nec
fuerat dictum in accusatione infra ter-
minos designatos, & sic simpliciter
fuit probatum, an ex hoc sequi possit
condemnatio? Bartolus format hanc
quest. in l. de pupilo. §. qui nunciat. ff.
cod. cit. per quam dicit, quando unum
& idem fidem non est prohibitum in
qualibet parte loci, debet exprimi &
probari illa pars loci, in qua factum
est punibile, & pro hoc videtur text.
secundum eum in l. in fin. cum l. sequ.
ff. de incend. ruin. & naufr. Item
dicit Barthol. de tempore, pone post
medium mensem Martij, licet pascu-
lare in certis pratis, & non ante, qui
accusavit de, mente Martij, non dicit
in qua parte dicti mēsis nisi exprimatur,
& probetur illa pars temporis,
in qua factum est punibile, non se-
quitur condemnatio, pro hoc opinie
facit quod not. l. cum alium D. de neg.
ges. & pro hoc ego allego quod not.

Ange. in l. in substitutione. de us'g. &
popul. ubi dicit per illum textum, quod
ubi certum & determinarum tempus
est de substantia dispositionis, illud
punctualiter intervenire debeat, alias
dispositio non tenet, alleg. d. l. cum
alium, & l. matrem. C. de prob. per
quem tex. Bald. ibi decidit multas
quæst. similes.

Videlicet * si ex forma statuti mag-
nates non possint intrare palatium ante
pulsationem camparis sub certa
tempo, si probatur inti oitius non suffi-
cit, nisi probetur explicitè, quod inti-
travi ante sonum l. denunciæ. §. quid
tamen. ff. de adult. l. præ or. §. dolo au-
tem ff. vi bon rapr. Item probabit à
parochiano peti decimas de quæstis,
& parochianus dicit se non teneri:
quia illa quæstivit ante consilium La-
teranense: debet enim probare quod
ante quæserit, cum sacerdotis inten-
tio sit fundata de jure communii se-
cundum Cyn. & Angel. in d. l. §.
dolo autem.

Item dicit ange. si creditor agit hy-
pothecaria contra ipsam postulatorem,
postulor confitetur tem fuisse de bonis
debitoris: sed negat fuisse ejus tempore
obligationis contracta. Nam debi-
tor debet probare, quod illi tempore
fuerit debitor, quod istud est de sub-
stantia ad fundandam intentionem
creditoris secundum Cynum in l. que
nondum §. quod dicitur D. de pignor.
quod dicit esse verum in privato cre-
ditore agente secus est in fisco, ut est
text. final. secundum unam lecturam in
l. 1. Cod. de jure fisc. Item pro hoc al-
lego, quod not. idem Angel. in l. 2.
in 2. colum C. de pecc. hered. ubi dicit,
per illam l.

Quod * ubicumque aliquod tem-
pus punctualiter est de substantia ad
videtur reportandam, illud tempus
debet

debet probari liquido & punctualiter,
allegat. d.l. matrem. & dict. leg. cum
alium, & idem dicit in loco, ut d. non
solus §. sed ut probari, & idem dicit in
procuratore denunciante ut procurator,
l. denunciæ. §. quid tamen. D. de
adul. & idem etiam dicit esse in alia
qualitate, l. præ or. §. dolo autem. & l. §.
dolo. D. si quis testa. lib. ej. s. fin. s. fin.
idem vult ipse Angel. in l. 1. §. final ff. de in-
cend. ruin. & naufr. qui dicit quod
ubi lex exigit certum locum vel tem-
pus illud deduci & principaliter pro-
bari oportet: ut ibi. & l. si quis ex nau-
fragio eod. tir. & leg. libellorum, ff. de
accus. cum simil. & idem dicit Angel.
in leg. cum quā §. publiciana, per illum
textum, ff. de publ. qui subdit quod
caucus sit ille, qui debet probare in
deducendo & probando dictum tem-
pus punctualiter: alias succumberet,
facit l. sed si alienum, s. in extraneis,
codice tis. Et ita sententiam tenet
etiam Bartol. in l. matrem circa prin-
cip. Col. de prob. qui dicit, quod
quandoque probatio consistit in dif-
ferentia temporis vel loci, oportet
quod fundatus ex differentia probet
differentiam, per d. l. matrem & per
d. l. cum alium facit in illa stipulatio-
ne Col. & l. hoc iure, & quod ibi not.
Bart. & doct. ff. de verb. oblig. & idem
in eff. Et tunc Bald. in leg. fin. in 3.
colum. vers. ex quibus concludi ibi ubi
cumque juris ratio, C. de editio divi.
Adria. rollen. & pro hoc etiam facit,
quod not. Inne. in c. cum inhibiti in
ultima. gloss. extra. de cland. depon. &
quod not. Flor. in l. si dominus servum
in final. D. ad leg. Aquil. qui dicit
per gloss. ibi, quod ubi actus potest
se habere ad habitum, & permisum,
semper in dubio intelligitur esse fa-
ctus ex potestate permittente, & di-
cit hanc esse notabilem præsumptio-

nem, quæ probatur, in l. merito. ff. pro
socio. & de ista quæstione vide plenæ
per Abbatem in cap. auditis, in ultima
charta, de prescript. & addo l. cum res.
& quod ibi not. Salic. C. de dona. l. Sti-
cens. ff. de statu liber.

Quero * sexto principaliter, quo-
modo quis debet uti servitio sui
juris pascendi? Et primo dic, quod
debet uti propter in constitutione ser-
vitutis conventum est, argu. l. 1. §. si
convenierit deposit. vel prout est confu-
tum vel statutum in loco, argum. l.
qui luminibus, de servis. urb. pred. &
leg. an in totum, C. de adif. privat. fa-
cit quod dixi supra in servitute a-
quaductus in 8. quæst. princip. & ideo
quis debet uti illo genere pecorum,
de quibus conventum est in constitu-
tione servitutis & non alio, argum. l.
cerro generi in pr. & per totam illam l.
D. de serv. rati. pred.

Sed * quid si simpliciter est consti-
tuta servitus, vel jus pascendi in fundo
alieno, an possit cum omni pecore
eiusdemque generis pasculari, & vi-
detur, quod sic si non expresa species
pecorum, argu. l. in tradendis in princ.
D. com. pred. & d. l. certo generi. §. fin. &
l. si servitus, in princ. cum ibi not.
D. de servit. urb. pred. quod credo esse
verum, nisi ex aliis circumstantiis ap-
petat contrarium sensile, per l. si ser-
vus plurim, §. fin. cum ibi notatis. D. de
leg. l. cum si.

Item quid si est expressum de pecu-
dibus reperiuntur pecudes gentiles &
nobiles, quæ habent optimam lanam,
& magnam curam & custodiā re-
quirunt, ut sunt pecudes Veterenses;
& reperiuntur etiam aliae quæ habent
lanam grossam, & non requirunt cu-
stodiā, ut sunt pecudes Italiæ; & ser-
vitus simpliciter est constituta de pecu-
dibus, an possint ad pascua duci tam
BBB 3 pegu

pecudes grossa quam nobiles, vel è contra & puto quod sit inspiciendus. locus in quo sit servitus constitutus: quia si in illo sunt tantum grossa non intelligitur de nobilibus & econtra, si aliquid dannum, vel interesse esset constituenti servitutemque in dubio videretur esse actum de illis in loco ubi esse conふeretur, argumento legis semper in stipulationibus, cum ibi notarii, ff. de regul. iur. nec debet ampliori numero pecorum uti in pascendo, quam sit servitus constituta, arg. d.l. 1. §. Thebarini cum §. seq. de aqua quot. & asti. de qua etiam dicam in seq. q. princ. nec in alio loco vel tempore, quam sit servitus constituta, l. certo generi, ff. de serv. ruit. pred. l. si in eo loco §. fin. D. si serv. vind. & l. si cui. est via. in princ. & l. si quis est alia in princ. D. quemadmodum servitutes amitt. & l. si communis, §. 1. eod titul. sed ubi non esset conventio vel consuetudo, aut statutum, debet uti secundum naturam servitutem juris pascendi, de qua habetur in l. pecoris, cum l. seq. D. de serv. ruit. pred.

20 Item non debet quis uti pascuis cum pecoribus morboſis seu pestiferis: quia alia pecora contagione morboſi pecoris perire feci posſent. Iulianus in princ. cum ibi notariis. D. de actio. emp. Unde dicitur:

Morbida folla pecus totum corrumpit ovile.
Ne maculet socias est separanda gregem.

Et ideo scribitur beatus Hiero. Referendæ sunt putidae carnes, & seacioſa ovis repellenda, ne tota domus ardeat, mala corrumpatur, corpus patiſcat, & pecora intereat, ut habetur 24. q. 3. reſearde, & pro hoc est text. in c. pen. ver. sicut et una ova morbida, & ibi gloria dicitur, quod una ovis

morbida rotum gregem inficit, 45. dif. sed illud refert, & facit text. cum glossi, in l. si finis. a. ver. justitia, §. ex hoc editio. D. damn. i. fed. & text. in l. 2. C. de sum. Trin. per quem dixit Guilielmo Cun. & Bald. & Paul. de Caſtr. & Dd.

Quod * ubicumque est hujusmodi timor infectionis, porci fieri expulſio etiam de civitate, allegat. in aucthe. jurand. quod preſt. ab his, in fin. & etiam dicit quod si aliqua inhonesta mulier venit in viciniam, b. possunt vici. bni facere ipsam expelli, & idem de leproſis & similibus, & de hoc est glossa in cap. i. in ver. expellam. de usris, in 6. de hoc etiam ſcripsi in Ladles etiam §. Peccatis in 4. no. 1. D. de edi. edic. quod bene nota: quia quotidie potest contingere.

Nunquid * autem habens servitutem juris pascendi in fundo alieno, debet ipsam servitutem poſtea dividere? Distingue duos caſus aut ambo ſunt concenți dividere: aut unius tantum vult dividere, alter non, primo caſu ſubdiſtinguerat quartis de diſiōne servitutis, & iſta non potest diſidi, quia eſt indiſiōne, l. si unus, D. de serv. ruit. pred. & l. si ſub una §. fin. ff. de verb. oblig. & hoc vult. gloss. fin. in fin. in leg. ſi ex meo. D. de serv. ruit. pred. & hoc tenet Bart. in l. stipulations non diſiōnuntur, in princ. in 2. ep. D. de verb. oblig. Et eſt ratio; quia ſervitutes rufiſca reales ſunt ſecundum indigeniam rei, vel pradij dominantis: & uſui in hoc equiparantur, ut l. ergo in fin. ff. de serv. ruit. pred. & not. Baro. in l. ea §. Cato in 6. q. & d. l. ſtipulationes non diſiōnuntur, in 4. post medium colum. de verb. oblig. & ideo ſicut uſus eſt indiſiōne, l. uſus pars. D. de uſu & habi. ita etiam ſervitus juris-pascendi, aut quæ-

tis de fundo in quo debetur ſervitus juris pascendi, vel de ipſis pecoribus, & in his potest fieri diſiōne, videlicet ut circa partem fundi pascantur & in illa ſit ſervitus & in aliis partibus fundi remittatur ſervitus, ut l. ad certam. D. de serv. l. si quis das. & si quis par- tem, ff. com. pred. facit l. certo generi in princ. de serv. ruit. pred. & l. si cui via. in princ. D. querend. serv. amitt. non autem potest diſidi peo parte incerta pro diſivo, leg. partiſ. D. de ſer. & l. qui per certum. D. com. pred. leg. pluri. §. final. de verb. ſignif. & hoc vult Bart. in princ. 2. opin. in l. ſtipulations non diſiōnuntur, de verb. oblig. & ſimiliter non potest diſidi numerus pecorum, niſi pro diſivo per pecorum numero, & non aliiter arg. l. si uſuſ. etiā ſtatuum, §. in variis, & quod ibi not. Flor. D. uſuſ. & tener. Bart. in 2. op. dicens, non caperet etiam diſiōnem pro diſivo: quia ſi fieret talis diſiōne, nullus erit uſus: tamen ſi fieret hu- juſmodi diſiōne inter habentem ſer- vitutem juris pascendi, & debeatē ſervi, puta 25. campos, omnino non comprehendendit viore emptionis: quia in ea non eſt nominatum leg. in vendendo, in princ. D. de contrab. empt. nec viore ſtatut: quia illud non loquitur, niſi in habitibus 25. cam- pos. imo plus dico, etiam ſi vendens dicetur, quod comprehendendetur ſus pascendi, non valeret arg. leg. ſi ita ſcripsi, §. regu. ibi not. D. de liber. & poſt. Aut vendidit 25. campos, vel vel ultra: & runc teneo, quando ven- ditio eſſet ſimpliceret ſaſta, nulla men- titione de jure pascendi, quod venit ſus pascundi tanquam connexum, arg. d. §. regula. cum ibi notariis ter- gloss. & Dd. facit l. alienatio, D. de con- trab. empt. & l. traditio. in princ. Dd. de acqu. rer. dom. aut pafca ſive ſus

pafculandi competit uni ſuo jure pro- prio: puta quia enit vel aliter acqui- ſuit jus pafculandi in fundo alterius vel communi, vendidit poſtea alium fundum ſuum nulla habita mentione de jure pafcendi, & tunc non compre- bendit illud jus pafculandi, per d. l. in vendendo in pr.

Sed * circa praedicta dubitari po- 23 test, an ſus pafculandi queſitum per tyrrannum contra jus in praedictis alienis tranſeat in ecclſiam: Et dic quod non, quia Ecclesia eſt cultix & au- terix iustitiae, nec patitur aliquos contra iustitiam in le feſte, vel in alterum, licet privatus ſapient. devicit a iustitia, ut eſt text. in c. 1. §. & ſi clientulus in tit. de alien. ſend. Et quia Ecclesia non ſuc- cedit in aliquo turpi queſtu, cap. ex transiſſa extra, de decim. & idco de- beſt illis refutui, quibus eſt injuſte ablatum, & uſurpatum, vel pauperibus erogari, argum. c. cum tit. xix. de uſu. & c. cum ſit minus de Iudeis, facit l. 2. & quod ibi not. Cod. de Episcop. audi. Textio acquiritur ſervitus, ſive jus pafculandi praefcriptione vel conſuetudine praefcripta, ſicut alia quælibet ſervitutes, & jus acquiri potest, ut l. 1. & cum ibi not. C. de ſerv. & l. erov. prædiorum, cum ibi not. per gl. & Dd. ff. de ſerv. & l. hoc jure, §. ducens aqua D. aqua quot & ſili. & c. final. cum ibi not. ext. de conſuer. cum ſi. & iſtud eſt cla- rum.

Sed * dubium potest eſſe quanto 24 tempore praefribatur: Et dicendum eſt, requiri tantum tempus, cuius ini- tiū memoria non exiftat in cōtrarium: quoniam haec ſervitus habeat causam discontinuam, ut dicit §. ducens aqua & l. foramen. in princ. & §. 1. ff. de ſervit. ſub pred. niſi allegetur titul. & ad ip- ſum probandum deducatur, & probe- tur ipſum fuſſe in poſſeſſione, vel quæſi,

quasi, hujus servitutis, vel iuris pacendi, ut not. gloss. not. in d. l. servitutes predi: oran. & gl. l. l. 1. § denique, et l. ff. de aqua plus. arcend. & gl. & Dd. in e. pervenit, extra de censib. & dixi plen: in l. lib. 8. q. princip. & supra in tis. de serv. aquænunt. vers. circa ter- tium, quando nulla est conventio.

23 Sed * dubium est qualiter probetur posseficio, vel quasi servitutis, vel iuris pacendi. & sic que persona deceant pasculæ, ad hoc ut inducat dicta prescriptio, seu consuetudo prescrip- ta. Et in hoc distinguatur singulares personæ pretendunt ad suam privatam tamè utilitatem se prescripsi- se, aut universitatim. Primo casu quando sunt singulares persona, non est dubium, quod si ipse fuerint in quæ si possessione iuri, vel servitutis pacen- di per se, vel alijs eorum nomine, suffi- cit, argum. l. fin. cum l. seq. & l. quod meo, in pr. & l. interdum cum ibi not. ff. de acquir. poss. Secundo casu, quando est universitas, que dicit se prescripsi- se: & tunc si probetur per syndicu- um, vel alios, qui regunt universita- tem, possedisse sufficere, ut l. 1. § fin. & ibi hoc not. Bartol. & Dd. & proba- tur in l. municip. D. de cond. & demon. vel si probetur, quod major pars uni- versitatis posse terit, vel confenserit, ut aliquis per se possideret, l. mercur. §. animadvert. D. quod met. cau. & not. gl. fin. in l. 1. ff. de acq. poss. vel etiam si pro- betur servitutis universitatis possedisse, ut d. l. 1. §. fineum l. seq. Sed si aliquæ singulares personæ de universitate pos- fideantur, nunquid hoc sufficiat per universitatem, ut universitas videatur posse diffe, vide text. in l. sicut §. 1. D. quod cuiusque uni. nom. & ibi gloss. in fin. quod facit ad usum memoris per bestias hominum villa, & ibi Bald. exponit gloss. ut si singulares homi-

nes villa pasculaverint in nemore uni- versitas intelligatur, licet non appa- reat de mandato eorum: quia patientia universitatis logo mandati habe- tur, ut ff. mand. l. qui patitur, quod et- go pauci pollederunt, extendit ad univerlos, & si extenditur prescrip- tio, seu consuetudo, secundum gl. off. de quo per Innoc. in c. dilectio extr. de offic. Archidia. & hoc quidem videtur velle Guill. de Cun. in dist. l. sicut §. 1. qui dicit,

Quod * si aliqui, puta 10. ve. 20. 26

universitatis singuli usi sunt quodam nomen, in tanto tempore ejus ini- memoria non extit in contrarium: lec- tit videatur acquisitum ius illis solis, quia prescriptio est odiosa, l. quod meo, §. fin. de acquir. poss. tamen si ipsi usi sunt nomine universitatis, & tan- quam de universitate, universitati jus queritur, quia cum interrogabuntur, respondebunt, ideo usi sumus, quia universitas habet ius, & ita per tales acquisitum universitatis, facit l. sed ea. de leg. & l. in totum, C. de adi- fice, pri- vat. & l. 1. C. quia sit long. con. nec & hoc inducit consuetudo, ut ibi. Nec obit. quod dicitur, prescriptio est odiosa, ergo non ampliæ da, quia illud verum in ipsa acquirendâ, sed postquam est quæstia, facilius ampliatur, l'apparet, ff. de sén. atq. priv. facit, C. de argum. & cens. l. cum sumus, lib. 1. 10. Et praedi- eta intelligere vera, si predictæ tales per- sonæ hoc fecerint nomine universita- tis, & de mandato, vel scientia universi- tatis, vel regentium ipsam, quo ca- su nedum posseficio acquisita conser- vatur, sed etiam de nova acquisitura, per d. l. primaria cum l. seq. ff. de acq. poss. & per l. municip. de cond. & demon. conjuncta l. qui patitur ff. mand. & dicuntur usi de voluntate, & scientia eorum quibus cura universitatis com- munita

milli est, ut l. municipes intelligantur, ff. ad mun. & not. per glo. in c. dilectio, & l. secundo in ver. offic. alibus, exir. de res. intellige quando illi regentes sciebant dictas personas singulares ut nomine eorum, seu universitatis: alias non posse universitatis possidere: ex qua funt administratores: nece sciebant per universitatem possidere: quia ad acquirendam possefitionem requiriunt animus. l. 3. in princ. & l. quemadmod. ff. de acq. poss. qui animus debet esse apud regentes civitatem: ut d. l. 1. §. fin. cum l. sequ. ea. iii. Et propter ea in practica usi cauti, ut articulus, & probes quod administratores scirent tales nomine universitatis sua possi- deret, sed si simpliciter dictæ singulares persona usi fuerint dicto nomen, vel iure pasculandi abesse mandato, & scientia universitatis, vel regentium eam, in hoc distinguere: Aut sunt usi nominibus propriis, & clarum est, quod nihil acquisiverint universitati, nec in acquirendâ possessione, nec in acquisita confervanda, l. sicut. §. 1. ff. quod cuiusque univers. no.

Quia * actus agentium non debet operari ultra intentionem eorum, non omnis ff. si cor. per. Aut sunt usi no- minibus propriis, & universitatis, vel universitatis tantum: & hoc non constat & idem: quia paria sunt non esse, vel esse, & non apparere, l. in legati fundo, & l. Rustica. ff. de contrahend. empt. Aut constat, quod fuerint usi abesse mandato, vel scientia universitatis, vel gubernantium eam: & tunc aut tra- datur de possefitione, vel quasi acquisita universitatis conservanda, & prodest universitati, per text. in l. generalis, ff. de acq. & per ea quæ dixi secundum Guiliel. de Cun. aut tractatur de quasi possefitione, vel quasi de nova uni- versitatis acquirenda, & tunc videtur

Sed aliud dubium quoridam pos- tuit occurrere: * nunquid ius pacen- di competens villa, vel universitati, posse probari per homines 10. villa, uni- versitatis? Itaque proponit per Cyn. in l. parent. in s. C. de teſt. qui dicit quod quando disputatur de pacen- di & nemoribus, in quibus bestiae fin-

gulorum depascunt, & singuli ligna incident, si inducuntur homines de dicta villa ad testificandum, eorum testimonium non est id oportet; quia dicitur testimonium in se propria, ex quo ad eum spectat commodum: leg. i. §. impropria. ff. quan. appell. si corpora. & l. omnia. C. de test. sed si singuli non sentirent aliquid commodum in particulari, sed tantum in communione: quia solùm affecteret commodum in communi, puta; quia animalia solū in communi palcebarant, vel pro communi tantum ligna incidebantur, tunc possent esse testes, argum. l. in tunc. §. universitatis. de rer. div. & l. sed si hac, s. qui maximus sit, ff. de in ius voc. & etiam ita tener. Iac. de Ra. & Spec. & quām plures antiqui, & moderni Dd. & idem vul. Iac. Bar. & Guliel. de Cun. in dīl. 1. s. qui manūtinet. & idem tener in effect. Bald. in d. leg. parentes in final. qui dicit, quod si utilitaris effectus non distribuitur in singulos, sed pertinet ad bursum universalē: tunc recipitur testimonium singulorum: quia bona sunt divisa, sic universitatis, a bonis singulorum: secus ubi utilitaris effectus distributur in singulos. Ista fuit opin. originalis Cyn. in d. l. 1. Cod. ad leg. Aqu. in addit. sua pars, quam quidam non habent: licet Paulus ipsum non alleget: imò contra eum concludunt, que opin. Pauli, licet esset vera tamen videatur esse limitanda, quando ille qui reduxit opus non fuit in dolore: secus si fuisset, puta; quia sciebat se teneri ad servitutem, non posse opus contra servitutem facere: quia tunc videatur, quod proper dolum suum perdat facultatem reducendi rem in pristinum statum, argum. leg. pen. §. fin. ff. commod. & l. si servitutem, de pign. alt. l. inter casas, s. & cum ser-

vnu, ff. mard. l. quod in princ. D. de roxa cum simili, sed certe illa iura loquuntur in actione noxialia, qua intereste praefata potest domino damnum passo, non servo qui dedit damnum: cum forte valeret multo minus quam sit damnum, secus videtur esse in casu nostro, quo non interest ejus cui servitus debetur, ut damnum magis reficiatur, quoniam ut res in pristinum statum reducatur: & si aliquis intercesserit, plus etiam illud possit peti, per l. si cum dies, §. final. can l. seq. D. de arb. Communis tamen opa. Dd. videatur esse, quod fiat distinctione. Aut corpus factum est reducibilis, vel non ut supra dixi. In hoc tamen breviter concludas: Aut ille cui debetur servitus, reduto fundo servientis ad culturam, vult agere actione. leg. Aquil. ad emendationem damni, & potest, si fundus non est reducibilis ad priorem statum, & istud non habet dubium: & ita loquuntur l. 1. & 2. in princ. Cod. ad leg. Aquil. cum simili. Aut est reducibilis ad priorem formam, & tunc teneat quod similiter possit agi ad emendationem damni per dicta iura, sed erit in facultate debensis servitutem, reducere opus ad pristinum statum, & ita potest loqui, d. l. 1. in fin. per ea quæ dixi secundum Paul. aut agere vult actione l. Aquil. ut res in pristinum statum reducatur, & tunc aut non est reducibilis, & non potest, secundum Cyn. Bald. Angel. & Saly. in d. l. 1. & istud est clarum. Aut res est reducibili in pristinum statum: & in hoc tenet quod agere possit, ut reducatur, & praestando interesse liberaretur, per ea quæ statim dicam in casu sequi. & ita videatur communis opin. Aut ille cui debetur servitus, vult agere actione confessoria, & in hoc stat dubium, an possit agere ad reducendum

dum tem in pristinum statum ubi potest reduci: an vero debet agere ad intellectu tantum quia in actione confessoria venit intellectu, l. loci corpus, §. in confessoria, D. si serv. ver.

29 Et quia,* in obligationibus facti venit oblig. ad intellectu, l. stipulat. non divisa. tur Celsus de verb. oblig. Contrarium tamen teneo, videlicet ut possit agi confessoria ad opus in pristinum statum reducendum, quod sic probatur quandocunque factum est in obligatione ex dispositione legali, semper quis tenetur ad factum l. stipulat. §. fin. autem ff. de nov. oper. nov. & hoc nec. Bar. in fin. & idem nec. Bar. in l. 1. §. 1. in 2. & l. si prius in 10. qualib. eodem tit. & Bartol. & Dd. in l. stipulationes non dividuntur, ff. de verb. oblig. Sed ista patientia, quod quis possit cum suis pecoribus pasculari in fundo debente servitutem venit ex dispositione legali, & l. quiesces de serv. & l. 3. §. dare, ff. de usfr. ergo ad illam præcisè cogi poterit, nec liberabitur debens servitutem, si vult praetare inter se. Si vero opus est factum, eo qui servitus debetur ignorante, & sic nec expresse, nec tacite consentiente: quia tunc aut erat ignorantia facti, quia nesciabat opus fieri in fundo servientis, sed ignorabat servientem sibi debet, & sibi in aliquo non praetulerat, & erit id in quod est in casu preced. neis quando scivit, & contraridit, l. Labeo & l. sed hoc ista, ff. de aqua pluvia ascend. & tibi hoc teneat Bartol. & probatur in leg. Submis. Digestis de communis divis. Aut erat ignorantia juris pura quia sciebat fundum debere sibi servitutem juris pascendi, & sciebat opus fieri contra servitatem debitam: sed ignorantia juris duetas credebat do-

minum fundi posse illud opus facere in sui præjudicium: ideo tacuit, & non contradixit: & runc idem quia etiam error juris in hoc casu ubi tractatur de damno suo evitando sibi non nocet: ut dicit gloss. not. quam sequitur ibi Bart. & Dd. in d. l. La-beo ff. de acq. plu. arc. facit l. juris ign. & l. error. ff. de jw. & fact. ignor.

Supradicta alia q.* an ille qui repertit animal in fundo in quo sibi debetur servitus juris pascendi, possit ipsum occidere, vel retinere donec reficiatur damnum quod dedit, vel donec cognoscatur, cujus sit illud animal. Ita quæstio formatu in persona domini fundi, per Spec. in tit. de alto, §. 1. ver. sed pone inventi pecudem, & per Dd. in l. hoc amplius. §. de his ff. de dam. inficti, per Barri. in l. ratis ff. de incend. rati. & naufr. id. Quintus ff. ad l. aquil. per text. gloss. Ant. de Buri. in c. si lascerit, extra de injur. & dam. dat. Ex omnibus breviter ita concludas. Aut volo occidere animal quia inventi in fundo meo, vel mihi servitutem debente, & non possunt, d.l. Quintus in praut non volo ipsum occidere, sed verberare, vel vehementius ipsum depicere, vel cogere ita, ut aliquod damnum patiatur & non possim, sed debo ipsum expellere, ac effici animal meum, alias teneor pro domino d.l. Quintus in princ. §. 1. Se istud non est dubium, & nisi esset statutum in loco quod daret potestaten prædictum faciendi. Aut nolo ipsum animal petucere, vel occidere, sed retinere: & tunc aut volo retinere quia non cognosco cujus sit animal e, donec intelligere possumus ejus dominum contra quem agere valeam, & possumus ob hanc causam retinere, u singul. Spec. in dīl. verific. sed pone inventi pecud. & idem tenet Bald. secund. Ricard. Mal. in l. 2. Cod. de jw.

fug. per l. cap. quinto. ff. de adul. & idem
Lud. de Ro. in leg. hoc amplius, ff.
de his, ff. de dann. infest. aut volo ani-
mal concludere & retinere, donec mihi
satisfiat de dannō & interfeſe, &
videtur quod possim: per l. ratis, ff.
de incend. ruin. & naufr. & dicit. §. de
his In contrarium videtur d. l. Quintus
quam sequitur Olda, Bartol. &
Dd. in d. s. de his, tenent, quod non
possit includi vel retinere per d. l.
Quintus, & idem Bald. in d. l. Nec
oblitus d. l. ratis d. s. de his, quia secun-
dum Bart. magis est periculum in
receptione animalium: quia facilis
pereunt, quam in aliis: in d. l. Quintus.
& gloss. & Ioan. Andr. & Butr.
& Dd. in c. si laesur. exir. de injur.
& dam. dat.

31. Quarto & septimo principaliter,
quomodo servitus juris pascendi amittatur: Ita quælio decidi potest ex his
que dixi in l. lib. in 4. quest. princ.

32. Sed potest alterius dubitari: an
si unius debetur servitus juris pascen-
di pro certo numero pecudum, & ipse
ius est pro ampliori numero, an pro-
pter hoc amittatur servitus? Et dicas
quod non, ex quo plus fecit, quam si
bi debetetur, ut probatur in l. si cui via.
in princ. D. quemad. serv. amitt. pro
hoc optimè facit l. l. §. Item queri-
tur, & §. Trebatius. cum §. seq. ff. de
aqua quot. & ejus.

33. Item quid * si debetur servitus ju-
ris pascendi cum certo genere pecu-
dum, & usus est servitus cum alio ge-
nere puta equiarum vel vacarum, an
per hoc amittatur servitus: dicas, quod
sic: & idem quando debetur ut certo
tempore vel loco, & usus est alio loco
vel tempore, ut l. si communem. §. 1. &
l. si quis alia, in pr. ff. quemad. servient.
amitt.

34. Item * quid si locus debens servitu-

tem est occupatus per tyrannum, qui
ius est illis pascuis, an perdatur ser-
vitus? dicas quod non, ut probatur
in leg. qui fundatum, D. quemad. servit.
amitt. cum his que ibi not. per Bart.
& Dd. & pro hoc facit quod not.
Bald. in l. malè agitur in fin. Cod. de
præter. 30. annos ubi dicit regulari-
ter per text. in d. l. Lquum fundum, quod
Papa Romanus non perdit possessionem
alicuius rei subiectæ per rebel-
lionem Papatus: quia Papa Ultramon-
tanum sive justus sive injustus nomine
Ecclesiæ possidet: & sic Romana Ec-
clesia nihil perdit, quia per simplex
factum retinetur servitus, dicit. l. qui
fund. quod not.

Item * quid si commune emit pas- 35
cua, & unus de communis vendidit

unum fundum suum proprium cum
omni jure sibi spectante, an pro hoc
videatur amissus servitutem, vel sal-
tem ipsum jus pascendi? Et videtur
quod sic ipse videamus tacite alienasse
etiam illud jus pascendi per l. restatrix
§. 1. ff. si serv. vend. dictis ceteris, quia
in venditione simplici, vel alienatio-
ne qualibet, vel instrumento, semper
intelligitur exceptum jus communis:
ut eliganter vult Bart. in l. 1. refer. §.
scindens circa fin. ff. de mu. & hoc quod
not. ad q. cum alias nisi interrogatus
an si commune emit decimam om-
nium fundorum suorum, & unus de
communi vendidit prædia sua, nun-
quid videatur vendidisse jus decima
cum fundis venditis, & dixi quod non:
ex quo decima per commune fuerat
empta, & communis acquisita, & ade
que dixi supra in 5. q. pr.

Octavo queritur, * quia actione agi-
tur pro ista servitute juris pascendi &
dic quod illi, cui hac servitus juris
pascendi debetur, competit actio con-
fessoria, leg. 2. §. 1. ff. si serv. vend. de
qua

in effectu Bart. in d. l. stipulationes non
dividantur in fin. qui subdit quod li-
cer fieri possit talis divisio respectu
commoditatis temporis, & sic modi-
ficari, & modus ei adjici l. 4. D. de ser-
vitute, tamen ipsa servitus judicatur in-
dividua: quia eius usus est individuus
l. via. D. de servit. & die usum non in-
ferti: ut dicit uiri Bart. sed usus servitu-
tis resulat ex patientia domini pro-
mittentis servitutem, & factio uteris,
l. quies, la secunda, D. de serv. & l. 3. §.
dare, de usufructu. & quia secundum
indigentiam fundi dominans concedit,
l. ergo in fin. de servitutico. p. ad.
& dixi in princ. hujus q. Secundo ca-
si principali quando unus vult divi-
dere, alter non: in primis dicas, quod
respectu servitutis dividenda non ca-
dit ista dubitatio quia nullo modo
potest dividi, ut dixi.

Sed queritur, * an unus possit alii
cogere ad divisionem vel fundi
pecorum vel temporis pascendi. in
hoc subdistingue, aut ista quælio
est inter dominos prædij servitutis ang
inter dominos prædij dominantis sim-
ilium. Si est quælio inter dominos
prædij servitent, quia unus vult divi-
dere fundum pro parte sibi spectante,
aliter non vult: & tunc aut ille qui
provocat ad divisionem, est major, aut
minor. Si est major potest alii pro-
vocare etiam minorum ad divisionem,
l. 2. Codice de fundo dot. & l. inter om-
nes, Codice de præd. minor. & gloss. l.
jubemus nulli in princ. Codice de sa-
crofanci. Eccles. Et est ratio, quin ne-
mo cogitur stat in communione: quo-
nam communio solet patere discon-
cordias, l. cum pater Paragrapho dilecti-
fissimis, Digestis de legat. 2. imo si esse
factum pacatum, ut nungquam possit
fieri diviso, non valer, l. & in hoc
judicio, Paragrapho si conveniat, D.

famil. ecclie. Si est minor qui provocat ad divisionem: & tunc regulariter non potest petere fieri divisionem rei immobili: l. si papillorum, in princip. D. de rebus eorū. & d. l. i. o mnes, nisi velit dividere gratia fructuum eius. glos. & Doctores in d. l. iubemus, in princ p. in verb. dividere, vel quando si expeditum, ut dixit ibi glos. puta quia habet etiam titulum, ut statim dicam. Si est major inter dominos prædij dominantis, idem quo ad divisionem ipsius prædij dominantis communis inter eos, l. via constitutio, D. d. serv. rustic. pred. & etiam quoad divisionem prædij servientis respectu juris pascularum, videlicet ut unus in certa parte fundi, aliud in alia vel unus cum tot pecoribus, vel certo tempore: aliud cum aliis pecoribus cum certo tempore, l. nam satis, s. sed si totus, ann s. seq. D. quenadmodum serv. amitt. & per ea que dicta sunt: dum tamen hoc fiat sine damno & interesse alterius, argument. l. si servientes, s. publico loco, D. de servis, & l. 2. s. merito s. qui à princ. D. ne quid in loco pbl. & l. 2. s. fin. & l. per quem locum, D. de aqua, quo. & astiv. & Lucio, D. de aqua, quo. & astiv. & l. si quid, & l. pres. & l. si manifist. Cod. de serv. aqua, & per notat. in l. Gallus, s. & quid si tampon. D. de lib. & postl. Et adverte, quando solum questione est inter dominos prædij dominantis: quia unus vult dividere fundum servientis, vel numerum pecorum, vel tempus pasculandi, & alter non vult: & tunc dicendum est, ut dixi in princ. Aut est major qui provocat ad divisionem, & alter patitur damnum, si fieri divisio: quia melius pascularentur in toto fundo simul, quam de per se in aliquo parte: & tunc non posset cogi ad divisio-

nem ex quo dicta servitus est simpli- citer constituta, l. si servitus in princ. D. serv. urb. pred. & l. cerro generi, s. si ious ager. D. serv. rust. pred. & l. via constitutio, s. quacunque codem riti, nisi aliqua justa causa divisionis subficeret ut statim dicam de minore provocante ad divisionem. Aut alter damnum non patetur: & tunc regulariter pos- set fieri divisio. d.

Quia * nemo cogitare state in com- munione, ut dictum est, arg. l. Impera- toris, D. de serv. urbano predio. & vide Albert, in testatrix, s. a. D. si servitio. vend. Aut est minor qui provocat, & regulariter non potest, l. inter omnes, Cod. de pre. minor. l. si papillorum, in princ. D. de reb. eorū. Et idem si effet Ecclesia, vel alius, qui prohibitus effet alienare, d. l. iubemus, C. de sacro ant. Eccles. Sed hoc fallit, quando insuf- fer aliqua justa causa quando pecora alterius efficit morbos: quia tunc deberet fieri divisio, vel morbo repelli, per l. Iulianus, in princ. D. de alt. empt. & dixi supra in hac 6. q. s. princ. circa princ. Secundo causa est, quando alter locus efficit nimis rixosum, vel odiosum, aut molestum, l. si conveni- rit, in fine, & ibi huc notat Bartol. Bald. & Ud. D. pro socio, & idem notat. glosa & Dd. in l. 2. s. non cogitur, D. solut. Marinon. & Bart. in l. inter papillorum, D. de author. Bart. & Flor. in l. cum fass. Codice de agric. & censu- bii lib. 10. & Angel. in l. C. fund. do- tal. & Flor. in l. prima, s. si phares, D. de his qui desit, vel effid. Si vero est qualis inter dominos prædij ser- ventis simul: & tunc si ita qualis est, quia domini prædij dominantis volunt inter se dividere fundum ser- ventis, vel numerum pecudum, vel tempus pasculandi: domini prædij ser- ventis nolunt, ut stat aliqua divisio, sed

sed quod omnes simul pasculentur, sicut soliti sunt pasculare: vel è contra domini prædij servientis volunt. Et videtur quod dividere possint, quia nemo ut dixi cogitat state in communiore. In contrarium videtur, quod nihil debet innovari contra morem veterem, & antiquam, l. si manifist. e. Codice de serv. & aqua & l. contra con- sumatum formam, & l. si Pres. codena- titulo, & l. an. in ratione, Cod. de adif. privat. Tu dic, si sunt maiiores, regu- lariter possint dividere, argument. l. Imperatores, D. de servitibus rusti- corum prædiorum, & hoc videtur recte Albert, de Ros. in d. l. testatrix, Para- grapho 1. Digestis de servis. vend. quod tamē intellegit, nisi domini prædij servientis patenter aliquod dam- num ex tali divisione, vel domini prædij dominantis: quia tunc possunt impedi- re divisionem, sed si sunt minores non possunt provocare ad divisionem regulariter. Fallit, quando subficeret aliqua justa causa per ea que dicta sunt.

Alia est quaestio, * quae convenien- ter subiicitur, an dominus prædij ser- ventis possit loca, in quibus debet alteri servitum, & in quibus debet ius pascendi, possit pascu. & ligna reduc- re ad culturam, invito domino prædij dominantis, cui debet ius servitus juris pascendi: & è contra illi cui debet videtur circa primum, dominum prædij servientis non posse reducere pascua ad culturam, invito illo cui servitus juris pascendi debet, quia dicitur murari forma servitutis in damnum illius cui ser- vitus debetur: quod non est concedendam, per iura primo loco allegata. Aut vult reducere ad culturam, & illi semi- nare blada, & vites plantare: ex quibus non posset illi cui serviens debet commoda percipere: immo per ea impe- diret suum ius pascendi, quia dñs prædij servientis noller ut tempore cul- ture in illis pecora pasceti tur: & tunc clarum,

clatum, quod non posset fieri talis redactio ad culturam in p[re]judicium servitutis debita[re]. per l. si via, & l. praefer. C. de serv. aqua, & l. i. in fin. D. ad l. Aquil. cum simil. supra alleg. nisi servitus iurius pacendi deberetur tantum eo tempore, quo fruges collectae sunt, & pacua remanerent meliora, vel saltem non deterioria; quia hoc casu videatur, quod licetum fuerit domino pradij servientis in suo facere, quidquid vult, dummodo non nocet alteri, eai servitus debetur, argument. l. i. §. de eo opere, & §. item ait aquan. D. de aqua pluv. arcend. coniuncta l. i. in fin. mandata, C. mand. & conclusio brevis est in hac questione. Aut dominus pradij servientis reducendo fundum suum ad culturam, vel ipsum meliorando nocet servitui iurius pacendi imposita, & non potest: aut non potest, vel prodicit, & potest, per predicta.

⁴⁰ Sed * quid est contra, an ille cui debetur servitus ista, possit invito domino fundiservientis ita pacua reducere, ut efficiatur meliora? Et videatur quod sic, ad similitudinem ulufructuarum, qui potest caufam proprietas meliorum facere non deterioriem. l. equifinium. §. fructuarus, in princ. D. de ufructu. In contrarium videatur, quod etiam nullo modo possit, etiam meliorando, per l. h[ab]entur, §. fin. in fin. de ufructu. Sed tu circa hoc breviter concludere: aut ille, cui debetur servitus vult mutare formam, vel statum rei, vel fundi, in quo sibi debetur servitus, para aliquid novi addendo, vel detrahendo, & non potest, per d. l. fin. cum l. seq. & ibi gloss. tenet, & §. fructuarus, & ibi gl. & Flor. & §. item si dominus, & l. fin. ff. de iusta & habet aut non vult mutare statum rei, vel lo manu, & tunc si non nocet domino fundi, tenet quod pos-

sit per predicta iura, & maxime per d. §. fructuarus, cum gloss.

Sed circa * predicta oritur dubitatio, quid si dominus pradij servientis reduxit pacua ad culturam: puta ad segetes, vites, propter quod impedunt pacua ei cui servitus iurius pacendi deberet, an possit cogi ad reducendum pradia ad pacua, sicut erant tempore servitutis impositae, an vero debet agi ad interesse tamum? Et videtur prima facie eam cogi posse ad reducendum in pristinum statum loca, in quibus iurius pacendi debetur: argument. l. 2. in fin. ff. ad leg. Aquilum, ubi dicitur quod si aquario derivata est in damnum ejus, cui servitus aquae debetur, potest peti, ut in priorem statum reducatur, facit l. praefer. & l. si manifeste. C. de serv. pro hoc facit l. i. in princip. D. quod vi, aut clam. & l. si colonia, & l. si terrena. §. officium, & per totam legem, D. de aqua pluv. arcend. In contrarium videatur, ut solum agi possit ad interest, argument. l. loci corpus, §. in confessoria. D. si serv. vend. & qui sicut in obligatione faciendo succedit obligatio ad interest, & non potest regulariter quis praecis. cogi ad factum, l. stipulationes non dividuntur, & ibi per Bartol. D. de verbis. oblig. ita in obligationibus non faciendi.

Quia * obligatio non faciendo dicitur obligatio faciendo: probatum in l. 2. §. item si in facto ed. tit. & idem videatur quod dominus fundi servientis non tenebitur reducere pacua ad culturam, ut dictum est supra, nec mutare formam servitutis continetur: tamen quia contrarium facit, succedere debet obligatio ad interest, ergo in ista questione de qua consulunt ex tali aliis reperendo ita distinguemus causas, aliquando dominus predictus servitutis, vel alius vult reducere

per dom-

fundum servientem ad culturam, fecit aliquas preparationes tantum, aliquando incipit etiam reducere, & reduxit, aliquando etiam reduxit in rotum ad culturam magnam partem, ita ut impediatur iurius pacendi. Primo casu, quando vult reducere fundum, nondum tamen vere reduxit, sed fecit tantum preparationem, propter quae forte turbat illum, cui servitus iurius pacendi debetur: puta purgando loca, designando fossam, vel loca vinearum, vel alia simili faciendo, quo casu potest dici, quod vult incipere, vel quod incepit, per rect. l. i. §. ex p[ro]p[ri]e. D. de pollic. & per gloss. not. in l. de pupillo. §. nunciationem, in verbo, inchoato. & l. præter. §. si quis paratus in ver. facit dare. D. de novi oper. nunc. & ibi per Doct. & tunc potest succipi ei, cui servitus iurius pacendi in illo fundo debeatur, nov. oper. nunc. ut d. l. de propilio. & §. sextus versiculus. impositissimum, & hoc, quando ab alio, quam a domino a quo esset servitus ita debet prædictio urbano, iuxta ea que dixi supra in 3. quæst. principal. Secus si debetur pro prædictio rustico: ut edem iur. cum gloss. & ibi per Dd. in l. qui viam ed. iurul. potest tamen contra dominum sibi subvenire per actionem confessoriem, per quam dominus pradij servientis tenetur ad patientiam, argam. l. mi frui, §. final. si ufruct. pet. facit, l. quiores la 2. D. de servit. & l. Barum. & legi. D. si serv. vend. & hoc etiam vult Bartol. in leg. l. §. 2. D. de novi oper. nunc. Et per hanc confessoriem potest etiam agere ad interest, & ad fructus, leg. loci corpus, §. in confessoria. D. si servit. vend. Secundo casu quando incipit reducere, quod tamen non est perfecte, quod quando sit, dicit Bart. in leg. l. §. 1. in fine, D. de novi oper. nunc. aut opus, de quo que-

D D d vel

vel de jure fieri potuit: tunc aut ille cui servitus iuris pascendi debetur scivit opus fieri, & consenserit expressè, aut non consenserit expressè: sed eo sciente, & paciente factum opus est: aut eo sciente, & contradicente, aut ignorantie.

44 Si illi * cui debetur servitus, scivit, & cōsenserit expressè opus fieri: & tunc non potest agere ad demolitionem operis, quis remittentibus actiones suas, non est dandus regressus, l. queritur, §. si venditor, ff. de adil. edit. & regula quod semel placuit, de regulis juris in sexta, nec poterit etiam agere ad emendationem damni vel interesse, argoment. l. Sabini, versic. fin autem, ff. communī divid. Si vero eo sciente & paciente, & non expressè consenserit opus factum est: & tunc aut non fuit deceptus per aliquem errorē, vel imperitatem: & nullo modo poterit agere ad demolitionem, ut patiatur adversarius opus demoliri, ut ad pacuū fundus reducatur: ut est casus in l. Labeo ait, cum l. sequent. & ibi gloss. Bartol. & Dd. ff. de aqua pln. arcend. & probatur in dict. leg. Sabini, versic. sed & ff. communī divid. & in l. qui bona paragrapho, si quis iuxta, ff. de dam. infest. & hoc tenet bartol. in l. que dotti, circa finem, ff. solut. matrimon. poterit tamen agere ad interesse, & emendationem damni, ut probatur in d. l. Sabini, & d. §. qui iuxta, & per gloss. & Dd. in d. l. Labeo. Si vero opus est factum co sciente & contra lucente, in hoc est major difficultas, an possit cogi dominus prædicti servientis ad reducendum fundum in pristinum statum, & sic ad demolitionem: sed dic considerant esse actionem, quam vult intentare, aut enim ille cui servitus debetur, si non consenserit, vult uti inter-

dicto quod vi, aut clam, & potest, l. 1. & 2. in ver. impetrabis, Cod. ad leg. aquil. & quando comperat, collige ex his, quæ not. Bart. in l. 1. in ultim. col. D. de no. oper. nunt. & Rof. in interdicto quod vi, aut clam. Aut volt agere in actione leg. Aquil. videtur quod possit, per l. 2. in fin. C. ad l. Aquil. In contrarium videtur, quod actio l. Aquil. datum solum ad emendationem damni. Et ita teneri ibi gloss 2. & probatur, in leg. cod. titul. & Inst. ad leg. Aquil. in princip. cum simil. Cyn. autem in dict. leg. 2. distinguunt. Aut est opus quod non est reducibile ad pristinum statum: & tunc agi potest leg. Aquil. solum ad damnum seu interesse, ut dict. l. 1. & 2. primo respons. C. ad leg. Aquil. Aut est opus reducibile ad pristinum statum, ut aquadūcus a cursu suo semorut: & tunc potest agi actione leg. Aquil. ut in pristinum statum reducatur, & ita loquitur dict. l. 2. in fin. quæ ita debet intelligi ut conveniat titulus, sub quo ponitur l. Imperatores, ff. de diuin addit. & S. quibus in prima constitutione, C. & ita: Clio erit utilis, & non dire cla. pro hoc l. servus servum, §. aqueductus, ff. de ad leg. Aquil. ita teneri, & sequitur Bald. Ang. & Salic. in d. l. 2. Sed paul. d. Castr. ibi alter intellexit dict. text. Dicit enim quod non potest agi principaliter actione leg. Aquil. ad destruendum opus factum, & ad reducendum in pristinum statum: sed debet agi, & in libello principaliter peti, ut condamnetur ad emendationem damni, & hoc venit iure actionis. l. Aquil. & ad hoc est adversarius obligatus, v. l. 1. & 2. in pr. C. ad leg. Aquil. Sed si diceret se velle in pristinum statum reducere, & non condemnari ad refectionem totius damni, debet audiiri, & sic debet in intelligi secundum cum in dict. leg. fin. &

& sic cum reus habeat facultatem hoc faciendo, vel reducendi rem in pristinum statum, istud est portius in solutione, quam in obligatione, sicuti est in actione noxali.

45 Vbi emendatio damni est in obligatione, & datio damni pro noxa est in solutione, ut leg. miles. §. decem. ff. de re judic. & ito modo dicit cassare ambages, de quibus per gloss. & Cyn. in d. l. 2. C. ad l. Aquil. qui mirantur quomodo actio leg. Aquil. detur, ut res in pristinum statum reducatur, & dicit, quod cum ista facultas reducendi in pristinum statum detur reo ex dispositione legis, videtur durare ista facultas quoque convenienter judicari, si fuerit condamnatus ad emendationem damni, l. item veniar. & idem airff. de petit. here. sed quando venit ex forma contractus, non durat dicta facultas, nisi usque ad item contestatum, l. si quis stipulatus, ff. de solut. Sed contra predictum intellegit Paul. facit d. l. 2. in princ. que dicit, principaliter potest peti, ibi, ut in pristinum statum reducatur, ejus iudicis cura impetrabis, sed Paul. ibi responderet per idem quod in finili dicitur, l. si pacto quo panam, versic. ex stipulat. agens. C. de pact. Nam verum est, quod impetrabis per indicandum: nam si veller evitare condemnationem damni dari potest restituere in pristinum statum, & adite iudicis officium, ibi, & non tamen quod si facta restituzione adhuc ages remanenter in damno, in illo possit etiam te condamnari, ut in similis habetur in l. si cum dies in fine ff. de arbit. & hoc ultimum tener etiam Salic. in dict. leg. 2. & ita est opinio Paul. sed non possit agi l. Aquil. principaliter ad redditum rem in pristinum statum, etiam quando opus esset reducibile,

Aliquando competit actio de pastu pecoris, aliquando l. Aquilie: & aliquando actio in factum, & est casus in l. qui servandarum, §. final. ff. de prescript. ver. & aliquando competit actio ad exhibendum, l. Julianus, §. glans ex arbore, D. ad exhiben. de quibus vide per Rofred. in titul. de att. quæ vocatur nomine speciali de pastu pecoris, ubi ponit libellum petitionis, & quæst. circa prædicta, & Specul. in tit. de offic. ordi. jud. §. 1. ver. 4. circa imminentem, & in tit. de causa possess. & propri. ver. 4. sum. in fundo, & in tit. de injur.

Nono * principaliter, an, & quando 46 licet pasculari in agro alieno? Et dicit, aut est servitus imposita juris pascendi conventione, & potest secundum servitutem constitutam, l. 1. §. in predictis, D. de servit. ius. pred. & Inst. de servit. §. ius. iuris locorum, aut non est imposita servitus: & tunc aut est statutum, quod certo tempore quis possit in alieno pasculari, & idem arg. l. venditor. §. si confusat. D. communia prædiorum, & l. de quibus, de legibus, conjuncta l. omnes populi de justit. & iur. Aut non est servitus imposita, nec est lex, vel consuetudo: & tunc aut loquimur in militibus Imperatoris, qui veniunt ad aliquas partes: & tunc dicendum est, quod tempore illi non debet animalia sua dimittere, ut pascantur in pratis publicis: & si magister militis non curavit id observari in decem libras anti puniret: quæ pena imponeretur etiam defrumentibus prata privatuum, in l. 1. C. de psl. publ. lib. 4. 1. & ibi hoc non. Bart. & idem est dicendum in aliis militibus eadem ratione, licet male observertur, dicit tamen Barcol. in d. l. 1. per illum text. quod provinciales debent providere, in quo loco animalia

militis sine damno provincialium pascuntur; & ideo hoc dicit esse utille pro militibus imperatoris descenditibus ad partes Tasciarum possint petere Tascis sibi assignari prata, quibus possint eorum equos pascerre; & intellige sine injuria tubitorum secundum And. de Barulo. in l. 2. cod. tit. & ideo non debent prata provincialia molestari à militibus principis, in l. 1. ff. cod. tit. & dicte Bart. illam l. facere contra tipendiarios Perulij, ut non possint stare cum suis equis in pratis publ. vel privatis; bene ramen possente ipsi, & alij pasculari juxta viam, in c. 1. §. fin. in tit. de pace in usib. feud. quod declarat, ut dixi supra cod. in s. q. princ. ver. quanto acquiritur. Aut loquimur in aliis pasculari, & regulatiter quis non potest pasculari cum animalibus suis in agro alieno, l. Quintus, D. ad l. Aquil. facit l. divrs. cum ibi not. D. de serv. rust. pred. nisi juxta viam sine domino, ut dictum est, & de hoc, an & quando sit licetum pasculari in fundo alieno, habetur in dict. l. Quintus, & per Albert. in l. fin. ff. ad l. Aquil.

47 Decimo & ultimo posset dubitari de pascuis e publicis & privatis, in quibus non sit servitus imposita, de quib. vide rot. tit. C. de paſt. publ. lib. 10. & que not. in c. 1. §. fin. in tit. de pace, & que dixi in praecl. q. supra in 2. & 3. princ. & de illo qui dimittit equum in pascuis sine custode, quem lupus comedit, an teneatur domino; vide gloss. Bart. & Dd. in l. si negot. ff. de negot. gest. & Spec. in tit. de loc. §. post quam, versie. quid si loc. & per Ang. & Dott. in d. l. negot. & Cyn. Bal. & Dd. in l. cum C. de lib. caſu. & per Albert. in l. pign. C. de pign. Ali. & ego dixi in l. quis sit fugitivus. §. apud Labecum, D. de cul. edit.

Item * an animal dimissum in paſcuis possideatur per illum qui cum ibi dimisit, quid teſt. cum glo. in verb. oberraverit, in l. 3. §. Nervia filius, D. de acquir. poss. & ibi Dott. item si aliquis acceptum equum in pascuis, quia dicit se dominum illius equi, an incidat in pcam, l. si quis in tantam C. unde vid. ibi glo. magnam, ver. quanto quid si equum, & Angel. & Dd. ibi, & Bart. & D. in d. §. Nervia filius.

Item * si pastor conduxit animalia 49 ad pascendum per insidiatio loca, & ea amiserit, tenetur, quia praecessit culpa casum, l. qui peritoio S. qui rem, D. de rei vendic. & ibi hoc non. Angel. qui dicit hoc esse intelligendum, quando duxerit scienter, vel fatem scire debuerit, l. quod teſt. si certi. peta. & de hoc an & quando p. pastor teneatur de mala custodia, & qualiter, vide text. f. glo. & Dd. in l. si quis dominum, alias l. Indiana. §. Imperator, cum §. sequent. D. loca, & quod not. Bartol. in l. si quis ex argentiariis, & prator. D. de eden. & l. si creditor. & l. qui fornicis. C. de pignor. actio. Item si est conventionum inter dominum, & pastorem de dividendis factibus, qua actione sit agendum, vide l. si pacienda. C. de paſt. cum ibi not.

Item, * si quis est in possessione aliqui pascui, & eo tantum utatur certo tempore anni, an per hoc retinet suam possessionem? dicas quod sic, l. 3. §. salinus, D. de acquir. poss. Plura possent de pascuis, & pastoriibus dici, sed brevitate caſa ita sufficiant: quia non est propriæ materia servitutum, &c.

ADDITIO.

a Numerus. Numerus major facit presumi majorem veritatem, in Spec. cub

en. de teste. §. versi. quid si omnes, & glo. 4. quest. 3. si testes §. in testib. ubi etiam ponit quando præfaturus numerus dignitati testum. Et numerus major facit præsumi majorem zelum, in Specul. de zel. §. ver. publicatione.

b Viciniā Vicinus non potest retinere meretricem in domo, invitis viciniis. Vide Guili. de cun. in l. 1. C. de sum. Trinit.

c Animal. Animal. in damno reperatum, & retentum, vel pro pignore captum si pereat, debet per officialemen-tem endari. l. quemadmodum §. magistratus. D. ad legem Aquilium.

d Divisio. Divisio nunc judex facit, si partes discordant. Vide Paul de Cofi. Consil. 92. Divisio libellus quomodo formetur, vide Bar. & Bald. in l. ad officium C. communis divid. & in l. 1. cod. titu.

e Pascens. Pascuum consuetudo inspici debet. Bald. in titul. de pac. constan. §. nos Romanorum in 3. colum. ver. & non hoc expressum & not. in l. 1. §. desine. & l. 2. D. de aqua pluv. arcend.

f Pastor. Pastor, tenetur de custodia in Spec. de aſt. feud. pe. §. 3. vers. idem not. quod si in fin.

C A P U T X.

De Servitibus calcis coquenda, & arenæ fodienda.

1 Servitutes calcis coquenda & arena fodienda, an rustica esse dicantur.

2 Ius calcis coquenda vel arena fodienda ultra quam opus fuerit pro fundo dominanti, si promittatur,

an calcis servitus constitui possit.

3 Servitutes calcis coquenda, & arena fodienda an sunt nominatae vel in nominatae.

4 Ius creta vel lapidis eximendi, si quis habeat, an istud servitus decatur.

5 Loca in quibus debetur servitus, vel ius calcis coquenda, arena fodienda, vel crea, aut lapidis eximendi, quoniam nominantur.

Iste * duæ servitutes sunt rustice, ut probatur in l. 1. §. in rustico, & l. ergo. D. de serv. rust. pred. & Inſtit. de serv. §. inter rusticorum.

Quoniam calx & arena sunt de necessariis ad dominiculam in agro illius, cui servitus debetur, faciendam propter fructus recipiendos, ita dicit gloss. d. §. inter rusticorum, in versi. calcis coquenda, vel etiam quando deberentur pro alio fundo rustico, pura si concederetur mihi ius in prædio tuo, ut in eo mihi licet calcem coquere, vel atenan fodere, ut ex his fiant vasa vel instrumenta: vel granaria, vel adiutoria in meo prædio, quibus fructus prædij mei reponantur & exportentur vel quid simile fiat, quod ad culturam vel fructum agri pertinientium necessarium sit. l. veluti ff. de serv. rust. pred. & not. per Azo. in summa C. de ser. §. pecoris. ver. & sic concedi potest. Scimus si debetur servitus pro domo & non pro fundo: quia diceretur servitus urbana, quoniam servitus denominatur à prædio denominante, ne est text. cum glo. in versi. aream l. 1. ff. de serv. urb. pred. Et quando dicatur fundus rusticus & urbanus: vel servitus urbana aut rustica, vide que dixi l. lib. in 3. & 4. divisione servituis. Sed si ius calcis coquenda debetur vel arenæ fodienda, non ad utilitatem

fundi urbani, vel iustici, non esset servitus realis; sed jus personale, ut not. gloss. in d. veluti, in ver. quod ergo, & probatur in l. Mala. §. fin. & ibi per gloss. Bart. & Dd. de alim. & cib. leg. & not. in l. domum, ff. de serv. rust. pred.

2. Sed * hic secundo loco dubitari potest, quod si promittatur jus calcis coquenda, vel arenae fodienda, ultra quam sit opus pro fundo dominante, an talis servitus possit constitui? Et dico quod non. ergo in fin. cum l. sequed. tit. Et est ratio: quia servitutes reales sunt secundum indigentiam praediti dominantis, ne d. l. ergo, §. fin. & ita not. Bartol. in l. eadem, p. 5. Cato. in 6. ff. de verb. oblig. & l. stipulations non dividuntur, in 4. quest. cod. tit. & supra in d. 4. divisione servitutis, vers. circa istas servitutes, ibi, item quarta est natura servitutis.

Tertiò dubitatur, nunc quid iste due servitutes sint nominatae, vel innominatae. Et gloss. in l. 1. §. in rusticis, in ver. hec sunt, in princ. ff. de serv. rust. pred. dicit quod sunt innominate. Ego tamen lupia in lib. 1. in 2. divisione servitutis, quod sunt nominate, dic ut ibi dixi, & lupia de servitute aqua descendit, in 7. q. princ.

Quarto quero, * quid si aliquis habet jus creta, vel lapidis examendi, an illa sit servitus? sic si debetur ad utilitatem praediti iustici est rusticus servitus: si urbani, etrusca urbana. Sed si non debetur ad utilitatem fundi, sed ob aliam causam, puta ut vela, figuli, vena faciat possit, non erit servitus realis rusticus, vel urbana, sed quædam commoditas a ad similitudinem ususfructus, ut est rexcon. gloss. & Dd. in d. l. ergo, §. fin. & l. veluti ff. de serv. rustic. pred. & probatur per ea quæ dixi lupia in princip. & idem dixi, ad

similitudinem ususfructus, quia non ususfructus est, cum ususfructuarius habeat omnes fructus simul, ut Insit. de usu & hab. in princ. quod non est hoc cau, in quo non habet nisi jus eximendi cretam, vel lapidem, sed si haberet jus percipiendi omnes fructus, tunc esset servitus ususfructus. l. arboribus in fin. princ. ff. de ususfructu, & ita not. in d. l. veluti, veris, sed si ususfructus per gl. ff. & doct.

Quinto, * & ultimo quinto modo vocantur hujusmodi loca, in quibus debetur servitus, vel jus calcis coquende, arenae fodiendo, vel cetera, aut lapidis eximendi dic nominantur cretifodina, lapicidina, l. divertio. §. ff. vir in fundo ff. foliū mar. & arenariae in quibus arena fodiunt, l. sed hi, in princ. & ibi gloss. Digestis de publicanis.

ADDITIO.

a *Commoditas*, dicitur respectu usus non respectu fructus, l. cum in rem, & ibi Bart. de rei vendi.

CAPUT XI.

De servitute altius tollendi.

1. *Servitus altius tollendi triplices esse dignoscitur.*
2. *Servitus altius tollendi quare alia est rusticus, & alia urbana.*
3. *Servitiae altius tollendi exemplum quomodo ponatur.*
4. *Servitiae altius tollendi exemplum quomodo procedat, cum quis regulariter possit tollere dominum suum usque ad cœlum, etiam si servitus imposita non esset.*
5. *Culmine favore non potest unus ven-*

De Servit. Rust. Prædior.

sum impediare, ne ad alterius prædiū transeat.

Triplex * est servitus altius tollendi, & officiandi luminibus vicini. Alia est servitus altius non tollendi, & ita duæ sunt urbanæ, de quibus in l. 1. D. de serv. rust. pred. & dixi in 1. lib. in dubius iii. Tertia est servitus altius tollendi, quæ est rusticæ, l. 2. in princ. D. serv. rust. pred. & ibi per gl. ff. & Dd. & de ista loquitur rubr. nostra.

2. Pro cuius declaratione primo quæro, quare ista est rusticæ, alia sunt urbanæ dic, quia servitus denominatur à praedio dominante, ut glossa in l. 1. versiculo aream, de servit. urbanorum prædiorum & dixi istu procedurendi, & ideo quando servitus altius tollendi vel non tollendi debetur præd. urban. appellatur urbana. & ita procedunt dñe duæ rubrica primi libri. Quando vero debetur rusticæ, nominatur rusticæ, quia praedium rusticæ, sit, puta quia est prædium vel villa. l. plenum in princ. de usu & hab. & ita debet intelligi ista rubrica. ut vult dñe. l. 2. in princ. gloss. in fin.

3. Secundò quero * quomodo ponatur exemplum in hac servitute altius tollendi? dic, potest ponit dominica gracia fructuum parata, quam ille cui debetur hæc servitus, volenter altius tollere, & officiare prædio vicini, l. eo iure, parag. tabula, ff. in quibus easff. pig. tac. contra, & ita vult. gl. in d. l. 2. in princ.

4. Tertiò * quero quomodo hoc exemplum possit procedere, cum quis regulariter possit ades suas, vel dominum altius tollere usque ad cœlum, etiam si non est imposita servitus, l. Imperatores, & l. cum eo. D. de ser-

vitibus urbanorum prædiorum & l. qui lumini, & ibi per gloss. & Dd. eodem tit. & altius & l. si edibus, C. de servit. & aqua, ergo levius non videatur posse locum habere: quia res sua, & jus suum non potest sibi servire, l. in re communis, & l. si quis edet, & l. nemo enim ff. de serv. urban. præd. & l. iuri sui in princ. D. si ususfructus pet. cum simil. dicendum est secundum gl. in d. l. 2. in princ. quod in urbanis est libertas: quia potest quis regulatiter altius tollere, & ita procedunt jura præallegata. Sed in prædiis rusticis est servitus posse elevari altius: quia ubi non esset imposta servitus altius tollendi, & officiandi prædio vicini, non posset altius tolli proper utilitatem segregatum, l. fin. in fin. C. de servit. & aqua.

Et ratio * debitandi potuit esse: quia favore culturæ non potest unius impedire ventum transire ad prædiū aletrins, d. l. ff. in fin. Et idèo videbatur hoc esse introdūcum pro publ. utilitate, & non posse alio ræsto expeditè contrahentium alteri dispergi, & nec p. & q. valet per illam, l. 2. in princ. secundum primam lec. quam etiam ibi Paulde Castr. tenet, in d. l. fin. Vel secundò potest dici, quod ista servitus locum habet, quando actum fuerat, ut debet alius collere, quia altius edificare de necessitate est servitus: sed de voluntate est quædā libertas, & ita declarat gloss. in d. l. 2. de quo vide que supra dixi in lib. 1. in re de serv. altius tollendi, ubi declaravi quomodo potest esse hæc servitus. Vel tertio potest dici secundum eandem gl. quod hæc servitus intelligatur, quando quis habet potestatē altius tollendi in fundo vicini rusticæ: quia tunc in alieno jus servitutis constitui potest, & hanc tanquam vetam sequitur

Flor. in d.l. 2. tamen prædicti tres intellectus rectè possunt procedere secundum quod supra declaravi. Cartera circa hanc materiam vide in duobus tit. de serv. alius collendi, & alius non tollendi, & quod non in l.fin. § fin. C. de serv. & aqua.

CAPUT XII.

De servitute cloacæ.

- 1 Ius cloacæ immittende quod sit.
- 2 Servitus cloacæ fundo rustico quando debet dicatur.

Ius * cloacæ immittende servitus a ^{est scilicet} rustici prædij, in l. ius a cloacæ, D. de servit. secundum gloss. ibi p. l. 2. in princ. D. de servit. rust. prædior. quia si intelligenter de prædio rustico dominante, gloss. optimè dicitur. Sed si intelligenter de prædio serviente, beret addi, de fundo urbano servitutem debente rustico fundo: ut endem gloss. in d.l. 2. in vers. domum, in 2. dect. & utroque modo dicitur servitus rustica, ex quo debetur fundo rustico, quia servitus debetur prædio dominanti. l. 1. cum gloss. in vers. aream, D. de servit. urbano prædior. & dixi in titulo preced. in 1. quæst. & ideo si servitus cloacæ debetur fundo urbano, dicitur urbana, de qua dixi supra in primo libro in tit. de cloacis.

2 Sed si queratur * quando dicatur servitus cloacæ deberi fundo rustico; dic quod quandoque licet per vicini domum habere cloacam, d.l. 2. in princ. ad quam cloacam coloni agri mei proper necessitatem sui corporis accedunt, quod agro meo experit: id quod dicitur nullica servitus: ne dicit gloss. in d. l. 2. in vers. cloacam. Et ita potest

intelligi, d.l. 2. & d.l. ius cloacæ. Sed quando debere servitus pro pertinendo fundo urbano: tunc dicetur servitus urbana inspecto fundo dominanti, cui servitus debetur: & quia ista materia cloacæ fuit examinata supra, in primo libro in titulo de cloacis. & plenus supra in tit. de aqueductu in idem. quæst. princ. ver. nullo, & convenienter etiam subicie, usque ad finem, & aliqua supr. de servitute via in 3. & ult. quæst. id est non expedit hic alter declarare, &c.

ADDITION.

- 1 Ius cloacæ. Cloacæ mere usus, an potest impediari per te, vide Specul. de causa posse. Paragrapho 3. in fin. & §. 4. ver. scilicet sed nunquid, & cloacæ materialia, vide in titulo, D. de cloa. per totum.

CAPUT XIII.

De servitute prætorij, vel protecti.

- 2 Prætorium, vel protectum habere licet in fundo, que servitus esse dicatur.
- 2 Prætorium quid propriè dicatur.
- 3 Prætorium, quid alijs protectum dicitur, quid sit.

ESt * etiam servitus rustica prætorium, vel protectum habere licet in fundo, ut ibi recipi possint coloni agri mei, l. 2. cum gloss. versiculo protectum, D. de servit. rust. præd.

Prætorium * autem dicitur locus in qua patrifamilias residere solent, & merces

De Servit. Rust. Prædior.

merces, & species tanquam in horreis retinente, C. de offic. rellor. provin. l. multi. & sumuntur hoc ex eo, quia prætorium solet dici locus, in quo prætor reddit iura, ut dicit glo. in l. plenius, in princ. D. de usq. & hab. Si igitur aliqui licet in fundo vicini prætorium habere, in quo sui coloni, sive ipse, aut sua familia possint residere caula sui fundi rustici, dicitur servitus rustica.

- 3 Protectum * verò quod alijs projectum dicitur, est illud quod in præfatur, ut nunquam removatur, qualia sunt moenia, l. malii, & si project. D. de verbis sequit. & l. quæmadm. §. si prot. Eun. D. ad l. Aquil. & l. si duo, §. item videamus, & §. Labo. l. si duo, D. nisi posside. cum ita non sit licetum præfatum super solo alterius facere, vel habere in fundo vicini pro utilitate fundi rustici, dicitur servitus rust. de qua loquitur, l. 1. de servit. rust. præd. Et ista rubrica declaratur per ea quæ dicta sunt in titulis proximè alleg.

CAPUT XIV.

De servitute innominata.

- 1 Servitutes innominatae que dicantur.
- 2 Servitutes que per quatuor elementa va versantur.

Post urbanas * servitutes que nominatae dicuntur, domum primo libro figuravimus, ut ex ea exterea servitutes urbanae que nomine non reperiuntur intelligi possint. Nunc verò consequens, ut in hoc libro secundo, declaratis rusticis servientibus nominatis alijs ordinem adhibeamus, quo alio modo reperiantur facile, & habent & intelligi possint.

- 1 Servitutes terra qua sint, & quibus imponantur.
- 2 Religiosi si concedant, ut in aliquo loco sepulturam facere possint, & ibi sepelire corpora, si postea cum eis conveniant, ne sepeliam, nisi usque ad certum numerum, & quod non possint inibi monumentum cum lapidibus, nisi usque ad certam mensuram extrahere: an talis conventione valeat.

3 Fundum si quis habuerit: per quem solebat ire ad casa fundo portulas, & ipsum alteri legaceri: an si legaturi sibi fundum legatum petat: heredes excipere possit servitatem dictis casis deberi.

- 4 Casa quid propriè dicatur, & quid capanna.